Comentariu la nuvela „Fata căpitanului" de Mircea Eliade

Motto: „*Hierofania* este un termen care desemnează manifestarea sacrului. Termenul nu implică alte lămuriri. În aceasta constă avantajul lui: el se referă la orice manifestare a sacrului de-a lungul istoriei, în orice obiect însuflețit sau neînsuflețit" (Mircea Eliade, *Encyclopedia of Religion*, vol. I-XVI, SUA, 1987).

După modelul mitologic al nou-născuților abandonați ajungând să aibă o viață mai presus decât a celorlalți, Brânduș – din nuvela *Fata căpitanului* [1] –, are convingerea că și *pe* el, – care după naștere a fost sortit morții –, îl așteaptă un destin glorios. Cel puțin la fel de glorios ca acela al lui Alexandru Machedon, gândea copilul de 12 ani.

Întrucât lui nu-i fusese frică de furia căpitanului care ar fi vrut să-l omoare în bătaie că i-a aflat secretul, cum *nu s-a temut* nici de durerea fizică vreme de două săptămâni, cât s-a aflat *în postura* unui sac de box pentru Valentin, care seară de seară îl umplea de sânge în meciuri arbitrate și plătite de tatăl lui Valentin, căpitanul Lopată.

La vremea corecturii finale a traducerii franceze făcută la Paris romanului *Noaptea de Sânziene* [2], Mircea Eliade scrisese în vara lui 1955 nuvela *Fata căpitanului.* După aceea, într-o adevărată „beție literară" [3], se apucase imediat de romanul *Pe Strada Mântuleasa*, care a și fost ultimul text redactat când încă era „liber" de servituți profesionale (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Despre lipsa individualizării călăilor, sau Despre anchetatoarea din romanul „Pe Strada Mântuleasa"*, https://isabelavs2.wordpress.com/mircea-eliade/isabelavs-eliademantuleasa24/). Succesiunea ne pare semnificativă, nu doar prin universul copilăriei care apare în ambele, ci, mai ales, dacă avem în vedere excepționalele sale considerații asupra *Destinului culturii românești*.

După apariția la Paris a traducerii *Nopții de Sânziene* în toamna lui 1955, unui prieten din Suedia autorul îi comunicase bucuria pe care o are când, scriind literatură, „retrăiește" în locurile natale, mai precis, în „matricea stilistică românească", dacă ar fi să împrumutăm expresia lui Blaga, pe care Eliade nu a folosit-o în epistola sa din dec. 1955. Nuvela *Fata căpitanului* l-a făcut să-și amintească de existența nedesprinsă de fabulosul folcloric al oamenilor de la țară, în timp ce romanul *Pe Strada Mântuleasa* l-a purtat prin Bucureștiul mitic al copilăriei sale, devenit după ocupația stalinistă un oraș pe cât de misterios, *pe atât de terifiant*, prin mulțimea de oameni arestați de Securitate la ceas de beznă.

Ultimul aspect, subliniat cu deplină justețe de renumitul savant, a fost mereu eludat în tezele de doctorat de după 1990, când pârghiile puterii au rămas în aceleași mâini ca înaintea căderii Cortinei sovietice de fier [4]. Teroarea exercitată asupra celor patru milioane de români transformați în victime ale regimului comunist, cifră a Raportului de la Helsinki din 1992, citat de Magda Ursache în „Bulevarde de cenzură", a fost evocată doar de exilați. De pildă în răspunsul dat de istoricul Aurel Decei trimișilor stăpânirii străine care îl tot invitau să revină în patrie pe istoricul urmând a fi răpit în 1957 de Securitatea comunistă și întemnițat în țară. Când „vălul țesut peste țara transformată într-o formațiune hibridă, sovieto-comunistă, se va ridica", atunci ar fi vrut și orientalistul Aurel Decei să revină de bună voie în patrie (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Mircea Eliade, Vintilă Horia și un istoric răpit prin Berlinul de est*, https://isabelavs2.wordpress.com/isabelavs-auredecei/).

O altă faimoasă victimă a neîncetatei terori exercitată de regimul polițienesc comunist a fost și întâiul laureat străin al celui mai prestigios premiu literar al Academiei franceze. La o similară invitație, Vintilă Horia a răspuns că România copilăriei și tinereții lui „dispăruse de pe hartă... în sensul că locul însuși fusese scufundat într-un infern schimbător de față și de suflet" (ibidem).

Nuvele eliadești scrise în vara anului 1955 evocă teroarea istoriei „abolită" (cu ghilimelele de rigoare) din perspectiva gândirii mitologice a celui trăitor „în arhetip, în simbol" (M. Eliade, *Jurnal*, 28 iulie 1948). Brânduș ghicise secretul familiei Lopată pentru că avea și el „secretul" lui, legat de motanul Vasile. Sau, poate pentru simplul motiv că *intuiția* oricărui copil funcționează mai bine decât la omul adult, devenit – odată cu maturizarea –, din ce în ce mai *rațional*.

Cu intuiția nativă de la 12-13 ani, mi se întâmpla și mie să ghicesc „secretele" profesorului de matematici Octavian Buga [5] de la Școala Silvestru. La orele de geometrie, după un carnețel purtat în buzunarul interior al sacoului, Profesorul începea să deseneze pe tablă un cerc cu niște linii care-l intersectau. În timp ce încă mai desena, eu, din banca a doua, descriam datele problemei dintr-o aceeași suflare cu detalierea rezolvării ei. Spontaneitatea mea de nestăvilit îl determina să șteargă tabla și să aleagă din carnețel o altă problemă de rezolvat în clasă, cu rugămintea expresă de a-i lăsa și pe alți școlari să-și încerce puterile.

Brânduș – care dormea noaptea pe munte fără să-i fie frică și care se urca în copaci fără să fie simțit de păsări –, avea secretul lui încă de la vârsta de cinci ani. Secretul băiatului de la țară era legat de miraculoasele aventuri ale motanului său, care, spre deosebire de un alt binecunoscut motan, nu umbla încălțat. Nici măcar când era pe plita încinsă. La vârsta de cinci ani, când copiii nu prea deosebesc evenimentele imaginate de cele reale, el îl văzuse pe motanul Vasile cum a intrat pe fereastră și a sărit pe plita fierbinte pe care erau într-un cazan rufele la fiert. Motanul cel năzdrăvan nu numai că nu și-a ars lăbuțele, dar s-a și apucat cu ele să scoată rufele fierbinți din apa clocotită (p.139). Au urmat după aceea și alte întâmplări fabuloase din care a reieșit fără urmă de îndoială că motanul Vasile nu se teme de foc.

Ținând de gândirea mitologică, minunățiile motanului intră, fără doar și poate, în categoria *hierofaniilor* [6], termen aflat în miezul teoriei eliadești privitoare la dialectica sacrului (vezi Mircea Eliade, *Sacrul și Profanul. Esența Religiei*, prima ediție în engleză în 1959).

De la Agripina, urâta fată de 17 ani care, citindu-l pe Pușchin, *i s-a* lăudat că a scris „în cap" un ciclu întreg de zeci și zeci de romane și nuvele intitulat „Fata căpitanului", Brânduș *a mai* aflat, fără să-și dorească acest lucru, *și alte* secrete. Ca și secretul cu repetenția, *șoptit* doar așa, ca să vadă cum reacționează Valentin, și noile secrete puneau într-o lumină nefavorabilă întreaga familie a căpitanului Lopată. Cu o zi înainte de întâlnirea cu Agripina, ofițerul trimisese ordonanța să-l aducă pe băiat, apoi a expediat-o acasă, spre a nu asista la brutala corecție pe care voia să i-o aplice. Fiindcă Brânduș i-ar fi insultat familia dezvăluind lui Valentin adevărul și, în plus, pentru că nu voia să spună de unde a aflat secretul. Enervat la culme, căpitanul, „călcând nervos cu picioarele lui scurte", fusese împiedicat să-l bată cu cravașa ca să-l „lase lat" pe băiatul de 12 ani, doar de apropierea a două perechi tinere care se îndreptau spre ei vorbind tare (p.133). Iar căpitanul Lopată era presat de timp, căci apucase a-i spune ordonanței că vine acasă într-un sfert de oră.

Nuvela se încheie magnific, prin simbolismul ascensiunii, după firescul îndemn pe care i-l dă Brânduș Agripinei, prima din familie care ținea să-și ascundă nereușita școlară, atât față de sine, cât și față de ceilalți: „– Dacă te podidește plânsul să plângi...căci tu ești fată, tu poți plânge, nu e rușine. Cu mine e altceva, adăugă. Întâi și întâi, eu sunt băiat, și băieții nu plâng. Și-apoi, eu sunt copil găsit, nu sunt ca ceilalți. Și-acum m-am dus, adăugă târziu, că am de mers trei ceasuri. Noapte bună! Începu să urce cărarea. O auzea cum plânge, dar nu întoarse capul." (p.145).

De menționat ar mai fi că specialiștii în beletristica lui Mircea Eliade, mediatizați prin Wikipedia care o cenzurează pe Isabela Vasiliu-Scraba, n-au putut nici măcar să redea conținutul nuvelei, fixându-și prea intens privirea pe titlu.

Pentru Eugen Simion – care include eronat nuvela în capitotul intitulat „Revelația lumilor paraele. La țigănci" –, Agripina ar fi „un personaj mai complex decât pare... Ea nu poate afla secretul lui Brânduș" (p.198). Numai că băiețelul de la țară nu ezitase a-i spune fetei – care vorbea întruna –, „secretul" său: lui nu îi este frică de durere, el se oțelește întruna, se învață cu relele și nu se supără când este batjocorit. Muntele vrea să-l urce pentru că știe că luna va răsări abia după miezul nopții, și intenționează să rămână noaptea în vârf de munte, s-o vadă cum răsare.

În ampla sa meditație asupra *Destinului culturii românești*, Mircea Eliade scrisese în 1953 că „păstrarea și adâncirea valorilor creștinismului arhaic" – în care Cosmosul e sanctificat liturgic – a fost posibilă datorită vitregiei Istoriei. Și că întregul nenoroc de care au avut parte românii de-a lungul vremii poate că și-a avut latura sa benefică, pregătindu-i pentru teroarea care-a urmat ocupării teritoriului de către armata lui Stalin. Căci niciodată, până atunci, românii n-au avut de-a face cu „un adversar nu numai excepțional de puternic, dar și hotărât să întrebuințeze orice mijloc pentru a ne desființa spiritualicește și culturalicește". (M. Eliade, *Împotriva desnădejdii*, 1992, p. 169).

Argumentele pentru care este greșită plasarea povestirii *Fata căpitanului* alături de *La țigănci* se pot ușor decela din exegeza în două părți pe care am propus-o nuvelei *La țigănci* [7] în „Acolada" din nov. 2020 și din mai 2021.

Eugen Simion mai are neinspirata idee de a afirma că dialogul dintre Agripina și Brânduș ar „anticipa" dialogul dintre Dumitru și dr. Martin din povestirea *O fotografie veche de 14 ani*, nuvelă pe care de asemenea nu a înțeles-o, cum am menționat în studiul *Harismele Duhului Sfânt și fotografia „de 14 ani"*, rapid îndepărtat din Wikipedii.

Pentru un doctor în Eliade, povestirea *Fata căpitanului* ar fi o „adevărată galerie a rataților" (vezi L. Strochi, *Dimensiuni ale fantasticului în proza lui M. Eliade*, Iași, 2003, p.141), prin simpla și neconvingătoarea enumerare a secretelor de familie dezvăluite de Agripina băiatului (p. 136): căpitanul Lopată dăduse de trei ori examenul de maior și l-a picat, el n-a voit să se facă ofițer, soția nu și-a dorit-o, lucru pe care ea avea grijă să i-l amintească în fiece duminică, până a schimbat placa, repetându-i că va îmbătrâni căpitan. Și dacă tot i-a fost zadarnic efortul de citi nuvela, Lucian Strochi nu pierde ocazia s-o eticheteze ca „stângace și fadă". La acestea mai trântește două ștampile, la fel de stupide.

De la Vivi, fata cea mare a lui Mircea Vulcănescu, știu că profesoara Jeanne Hersch, de la bun început, își atenționa studentele că filosofii pe care îi vor avea de citit au fost cu mult mai inteligenți decât sînt ele. Înțeleapta avertizare a lipsit și lipsește încă atât wikipediștilor care se auto-instituie ca specialiști în Mircea Eliade și cenzurează exegezele beletristicii eliadești propuse de Isabela Vasiliu-Scraba, cât și mediului academic de la noi. Care, și după trei decenii de la abolirea regimului criminal comunist, încă mai pune pe piață râncede instrumentalizări politice, împărțind lumea între comuniști și fasciști. Instrumentalizare lăudată de președintele Academiei în recenzia făcută unei scrieri care ar fi fost să fie despre Lucian Blaga, dar care, prin gândirea ei șablonardă, putea să fie despre oricine altcineva.

Isabela VASILIU-SCRABA

Note:

[1] Vezi Mircea Eliade, *Fata căpitanului,* în vol.: „În curte la Dionis", Cartea Românească, București, 1981, pp. 125-145.

[2] Pentru romanul eliadesc *Noaptea de Sânziene* (în fr. „Forêt interdit", Gallimard, Paris, 1955), Securitatea anti-românească a închis în temnițe politice cititori ai romanului adus de actrița Marieta Sadova de la Paris. Cu ei a format „grupul Noica", după arestarea filozofului ca urmare a tentativei acestuia de a publica manuscrisul cărții sale despre Hegel, manuscris dat pe ascuns Securității de turnătorul Zigu Ornea. Printre cei întemnițați a fost și actrița revenită din turneul teatral. În jurnal, Mircea Eliade menționează întemnițarea discipolului său român, eruditul indianist Sergiu-Al George, ca urmare a lecturii *Nopții de Sânziene*. La toate editările romanului, petrecute în România abia după 1990, s-a „omis" amintirea arestărilor din 1958 prilejuite de lectura cărții *Forêt interdit*. În schimb, odată cu editarea din 2010 nu s-a ratat prilejul re-difuzării (prin periodicele oficiale și în cronologia ce precedă romanul *Noaptea de Sânziene*) acelei poze făcută de ing. Stelian Pleșoiu care-l înfățișează pe bătrânul savant de renume mondial alături de tânărul său turnător, Ioan Petru Culianu (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *M. Eliade și unul dintre turnătorii săi anonimizați*, în rev. „Acolada", Satu Mare, anul XI, nr.1 (110), ianuarie 2017, p.17, https://isabelavs2.wordpress.com/mircea-eliade/secuculieliade/).

[3] vezi pagina „Taesch, August" de jurnal eliadesc xeroxată în rev. „Argeș", Pitești, mai 2012, p. 16 .

[4] vezi Ion Varlam, *Pseudo-România*, București, Ed. Vog, 2004.

[5] Într-un mod mai puțin obișnuit, cu trecerea vremii, eu n-am pierdut cu totul intuiția care funcționează cel mai bine la vârste mici. In studenție, ea s-a manifestat la orele de cristalografie și mineralogie unde l-am avut pe profesorul Vasile Manilici. La mineralogie era ca la Șpilu ... un fel de circ. Fiindcă la Liceul Caragiale, într-a XII –a, când mă scotea Șpilu (prof. Gaidargi) la tablă, în loc să scriu, debitam mental rezolvările. În facultate, profesorului Manilici îi ghiceam fără probleme sistemele de cristalizare, chiar în cristale ciobite. Și, când venea cu tava plină de minerale întrebând din ce-s compuse, eu le ghiceam de zor... Cu profesorul Manilici m-am întâlnit după vreo zece ani la Biblioteca Academiei, unde eu citeam cursuri de filozofie din perioada interbelică și tomuri întregi de filozofie antică, medievală și modernă. La Biblioteca Academiei, profesorul Manilici venea entuziast la masa mea să-mi spună din descrierea darurilor primite de Alexandru Macedon ce minerale erau pe acolo (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Timpul amintirii*, https://isabelavs2.wordpress.com/articole/timpul-amintirii/).

[6] vezi Mircea Eliade, *Contribuții la ENCICLOPEDIA RELIGIEI*, ediție îngrijită și prefațată de Gabriel Stănescu, Criterion Publishing, 2009, pp. 84-95. Cele șaisprezece volume ale *Enciclopediei* coordonată de renumitul savant Mircea Eliade –care i-a scris prefața în martie 1986, cu o lună înainte de a trece în lumea celor drepți – au fost premiate în 1988. Fișa privitoare la „hierofanie" a fost tradusă de Virginia Stănescu.

[7] vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Demnitatea metafizică a narațiunii*: Mircea Eliade, *La Țigănci*, fragmentar pe hârtie în rev. „Acolada", Satu Mare, anul XIV, nr.11/ 156, noiembrie 2020, p.13, și Isabela Vasiliu-Scraba, *Supraviețuirea post-mortem a lui Gavrilescu din „La țigănci"*, parțial pe hârtie în rev. „Acolada", Satu Mare, anul XV, nr. 5 (162), mai 2021, p.12.